

У роботі висвітлено окремі, найбільш важливі на сучасному етапі, кримінологічні, кримінально-правові та кримінально-процесуальні проблеми протидії злочинам, що вчиняються особами у зв'язку із їх службовою діяльністю. Так, багато уваги приділено аналізу кримінально-правової протидії службовій злочинності в юридичних особах приватного права, зловживанню владою та службовим становищем, незаконному збагаченню, співучасті у наданні-одержанні неправомірної вигоди, службовим злочинам у сфері охорони довкілля, окремим службовим злочинам у сфері правосуддя, незаконному переміщенню предметів через державний (митний) кордон України, вчиненому службовою особою з використанням свого службового становища.

У монографії розкрито актуальні питання судового контролю за попереднім ув'язненням у механізмі кримінально-процесуального забезпечення протидії службовій злочинності.

У системному й цілісному вигляді в монографії представлені розділи, котрі відзначаються чіткою внутрішньою логікою та глибоким аналізом порушених проблем. У роботі формулюються нові теоретичні положення, уточнюється зміст окремих понять, що мають значення для науки, практики протидії службовим злочинам, а також для вдосконалення законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Книга розрахована на студентів, аспірантів та викладачів юридичних вищих навчальних закладів освіти, працівників правоохоронних органів і суду.

Положення і висновки, які містяться в монографії, є обґрунтованими і доведеними, вони можуть бути використані як у подальших теоретичних дослідженнях у даній сфері, так і в законодавчій діяльності. Авторами розроблено низку змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. Монографія, що є вагомим науковим працею, не лише пропонує вирішення багатьох актуальних проблем протидії злочинам у сфері службової діяльності, а й відкриває широкий простір для подальших наукових дискусій.

Д. М. БЕЛОВ

Дмитро Миколайович Белов, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

НОВА ЗМІСТОВНА МОНОГРАФІЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ*

Нещодавно побачила світ нова монографія О. С. Лотюк «Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні» (2014 р.), що становить значний інтерес для теорії та практики конституційного права. У цій науковій розвідці сформовано цілісну теорію конституційно-правових основ розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні, його взаємодії з державою у сфері захисту конституційних прав і свобод людини, утвердження демократії та верховенства права, а також обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення положень Конституції та законів України про партнерство громадянського суспільства та його інститутів з Українською державою.

Так, положення монографії розкривають зміст і сутнісні ознаки конституційно-правових основ громадянського суспільства, містять теоретичні узагальнення та систематизують відповідні напрацювання вітчизняних і зарубіжних правознавців-конституціоналістів щодо поняття та змісту конституційного статусу громадянського суспільства, його структурно-функціональної основи тощо.

Зокрема, дослідниця зазначає, що історичні форми громадянського суспільства були притаманні різним народам у різні історичні епохи, хоча феномен громадянського суспільства є насамперед продуктом західної цивілізації. Свого ж сучасного значення та поширення в науці категорія «громадянське суспільство», будучи рецепційованою в суспільне життя Західної Європи з римського права, набуває лише в XVII–XVIII ст.ст. під впливом робіт А. Фергюсона та ін. Сформована свого часу іще Аристотелем у VI ст. до н.е. категорія *politike koinonia* («політична спільнота») трансформується в римському праві в латинську категорію *societas civilis*, а надалі стала відомою в Європі як *civil society* англійською мовою, *societe civile* – французькою та *bürgerliche Gesellschaft* – у німецькій традиції.

У роботі також підкреслюється, що починаючи з кінця XVIII ст. громадянське суспільство стає предметом досліджень таких мислителів, як Дж. Локк, А. Фергюссон, І. Кант, Ф.-Г. Гегель, А. де'Токвіль та ін., що формує значну кількість методологічних підходів до дослідження цього соціального феномена та породжує множину його визначень. Зокрема, Ф.-Г. Гегель визначав громадянське суспільство як систему

© Д. М. Белов, 2015

* Рецензія на кн.: Лотюк О. С. Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : моногр. / О. С. Лотюк. – К., 2014. – 406 с.

інститутів і відносин, що знаходяться між сім'єю і державою; це сфера задоволення потреб індивіда, яка засновується на праці й власності і містить у собі протиріччя багатства та злиденності. Натомість, А. де'Токвіль вбачав сенс громадянського суспільства в спроможності індивідів до свідомого і добровільного об'єднання з собі подібними.

Слушною є й думка О. С. Лотюк, що після закріплення ідей конституціоналізму в перших конституціях і конституційних актах у XVIII–XIX ст. ст. категорія «громадянське суспільство» набуває свого нового звучання в якості конституційної цінності. Узагальнення та систематизація різних підходів до розуміння цієї категорії в конституційному праві дає змогу визначити громадянське суспільство як історично сформовану, цілісну систему самостійних і завершених суспільних відносин і незалежних від держави суб'єктів, що в легітимний спосіб забезпечують, на засадах рівного партнерства з державою, реалізацію та захист конституційних прав і свобод людини, її законних інтересів, утвердження демократії та верховенства права, а також беруть участь в управлінні державними справами, впливають на конституційну правотворчу і правозастосовну діяльність. Виявляються кваліфікуючі ознаки громадянського суспільства (самоврядність, добровільність, самодостатність, плюралістичність, відкритість тощо).

Аналіз і узагальнення різних теоретико-методологічних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців, допомогли О. С. Лотюк зробити висновок про те, що конституційні основи громадянського суспільства є системою ідей, ідеалів, переконань та принципів про сутність і зміст громадянського суспільства, його мету, функції й призначення в суспільстві та державі, державотворчий і правотворчий потенціал, розвинених у доктрині конституціоналізму та комплексно унормованих у конституції та актах конституційного законодавства.

Самостійний розділ рецензованої монографії присвячено генезису конституційно-правових основ громадянського суспільства в Україні у контексті утвердження та розвитку європейського конституціоналізму. Досліджуються та систематизуються передумови утвердження конституційних основ громадянського суспільства (розвиток ідей і ідеалів природного права та конституціоналізму; утвердження багатоманітних форм власності; унормування принципів і механізмів взаємодії громадянського суспільства та держави у конституціях і конституційних актах тощо). Обґрунтовується авторська періодизація генезису конституційних основ громадянського суспільства в Україні, характеризуються його основні етапи.

Зокрема, О. С. Лотюк доводить, що генезис конституційних основ громадянського суспільства в Україні налічує дев'ять основних етапів: *перший етап* (IX–XVII ст.ст.) – формування родоплемінної громадської спільноти, заснованої на засадах т. з. «вічевої демократії» за часів Київської Русі; *другий етап* (XVII – поч. XX ст. ст.) – утвердження самоврядних козацьких громад і закріплення конституційних основ їх розвитку та збереження в Конституції Пилипа Орлика 1710 р., розвиток українських громад під впливом державного права Австро-Угорщини, Німеччини, Польщі, Росії та Румунії; *третій етап* (1917–1921 рр.) – закріплення плюралістичних основ розвитку громадянського суспільства у конституційних актах доби національно-визвольних змагань в Україні; *четвертий етап* (1919–1991 рр.) – утвердження в колишньому СРСР радянської державно-партійної моделі корпоративної держави, в якій всі громадські спільноти були зрощеними із КПРС; *п'ятий етап* (1991–1996 рр.) – утвердженням в незалежній Україні прозахідного громадянського суспільства та закріпленням у Конституції України 1996 р. основ його розвитку та функціонування; *шостий етап* (1996–2004 рр.) – еволюційний розвиток громадянського суспільства та унормування конституційного статусу його інститутів у спеціальних законах; *сьомий етап* (2004–2010 рр.) – якісні трансформації громадянського суспільства та його інститутів під впливом Помаранчевої революції 2004 р., розвиток конституційного законодавства про інститути громадянського суспільства; *восьмий етап* (2010–2013 рр.) – посилення регулятивного впливу держави на розвиток громадянського суспільства, формалізація залучення інститутів громадянського суспільства до участі в управлінні державними справами та затвердження авторитарного режиму В. Януковича; *дев'ятий етап* (2013 р. – донині) характеризується пробудженням під впливом Євромайдану 2013 р. і Революції гідності 2014 р. громадянського суспільства та його інститутів, безпрецедентною активністю волонтерських та інших рухів, а також всебічним використанням їх потенціалу для допомоги Збройним Силам України, Національній гвардії у зоні проведення АТО та вимушеним переселенням із тимчасово окупованої АР Крим і окремих районів Донецької та Луганської областей.

У монографії також аналізуються шляхи і напрями подальшого удосконалення конституційних засад партнерства громадянського суспільства та Української держави в контексті реформи Основного Закону, започаткованої в 2015 р. роботою Конституційної комісії.

Особлива увага автора монографії приділена конституційним функціям громадянського суспільства. Так, О. С. Лотюк обґрунтовує, що конституційні функції громадянського суспільства – це основні види і напрями його діяльності у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, у формах і методах, передбачених Конституцією та законами України. Основними із них, на думку вченої, нині є: а) установча функція щодо визначення цілей і пріоритетів розвитку суспільства та держави; б) функція легітимації рішень і правових актів органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; в) функція громадянського контролю за діяльністю органів державної влади і їх посадових осіб; г) правозахисна функція; г) правотворча функція щодо ініціювання та громадської експертизи проектів актів законодавства; д) правозастосовна функція щодо реалізації легітимних інтересів суспільства в державній політиці; е) функція кадрового рекрутингу політиків, державних службовців і представників органів місцевого самоврядування, бізнес-персоналу тощо.

У монографії також розкриваються сутність і зміст механізму взаємодії громадянського суспільства та Української держави, здійснюється характеристика його складників. Зокрема, аналізуються законодавчі механізми сприяння держави розвитку громадянського суспільства в Україні, а також форми й методи участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами, передбачені Конституцією та законами України. Обґрунтовується висновок про те, що законодавчий механізм сприяння держави розвитку громадянського суспільства є системою Конституції та законів України, міжнародних договорів України, указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, інших взаємопов'язаних між собою ідеологічно-правовими, предметно-змістовними, функціональними й іншими юридичними зв'язками нормативно-правових актів, які визначають принципи розвитку й функціонування громадянського суспільства, конституційно-правовий статус окремих інститутів громадянського суспільства, а також процедурно-процесуальні механізми взаємодії громадянського суспільства та правової держави.

Як уже зазначалося, монографія О. С. Лотюк має не лише теоретичне, а й конкретне практично-прикладне значення в частині удосконалення конституційної правотворчості. Зокрема, вчена пропонує унормувати принцип партнерства громадянського суспільства і держави шляхом доповнення ст. 15 Конституції України новою частиною наступного змісту: «Громадянське суспільство та держава в Україні є рівними партнерами у забезпеченні захисту конституційних прав і свобод людини, утвердженні верховенства права та демократії». До того ж, дослідниця пропонує здійснити удосконалення конституційних основ розвитку і функціонування громадянського суспільства в Україні через розробку та прийняття Закону України «Про участь громадян і інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами», що обумовлюється змістом ст.ст. 38 і 92 Основного Закону. Очевидно, що ці пропозиції є актуальні й для новоствореної Конституційної комісії, і для Верховної Ради України VIII скликання, інших суб'єктів законодавчої ініціативи та, власне, інститутів громадянського суспільства, що нині мають значний вплив на законотворчий процес.

Вважаємо, що монографічне дослідження О. С. Лотюк «Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні» приверне увагу не лише досвідчених і молодих науковців та експертів, а й державних діячів, представників інститутів громадянського суспільства, а також усіх громадян, небайдужих до проблем партнерства громадянського суспільства та держави.

В. В. КУЗНЕЦОВ, А. А. ВОЗНЮК

Віталій Володимирович Кузнецов, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

Андрій Андрійович Вознюк, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ*

З часів проголошення незалежності України відбуваються ґрунтовні зміни в кримінально-правовій політиці щодо відповідальності неповнолітніх за вчинення злочинів. Ефективна протидія злочинності неповнолітніх значною мірою залежить від якості кримінально-правових норм інституту покарання. При цьому слід пам'ятати, що покарання для неповнолітніх – це винятковий засіб захисту суспільства від вчинення ними протиправних діянь.

На даний момент ця проблематика стає все більш актуальною, оскільки українське кримінальне законодавство постійно модернізується. До того ж, докорінна зміна кількісних та якісних ознак злочинності неповнолітніх вимагає їх належного наукового аналізу і напрацювання на цій основі адекватних заходів протидії на загальнодержавному рівні.

Помітне місце в удосконаленні інституту покарання неповнолітніх належить компаративістському методу дослідження, ефективно застосування якого ми спостерігаємо в монографії Єгора Сергійовича Назимка «Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх».

© В. В. Кузнецов, А. А. Вознюк, 2015

* Рецензія на кн.: Назимко Є. С. Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх : монографія / Єгор Сергійович Назимко, вступне слово та загальна редакція д.ю.н., проф. О. М. Литвинова ; Донецький юридичний інститут МВС України, Кримінологічна асоціація України. – К. : КНТ, 2015. – 368 с.